

Przewodnik po gminie

Brzesko

Teksty:

Jerzy Wyczęsany
ks. prałat Władysław Pasiut
Krzysztof Bigaj

Współpraca:

Krzysztof Bogusz
Bożena Wasil

Zdjęcia:

Krzysztof Bigaj, Krzysztof Bochenek, Jerzy Gawiak, Adam Gutowicz,
Rafał Góra, Dariusz Kobylański, Olga Kołdras, Marek Kośmider,
Marek Kotfis, Maria Łomzik, Tomasz Machowski, Piotr Olczak,
Alicja Pikulska, Paulina Ruszaj, Mariusz Serafin, Marlena Słupska,
Piotr Tracz, Natalia Widła, Patrycja Ziemirowska

Copyright © 2016 Urząd Miejski w Brzesku

Opracowanie graficzne:

Dariusz Kobylański

Druk i oprawa:

Brzeska Oficyna Wydawnicza – Aleksandra Dziedzic

Wydawca:

Urząd Miejski w Brzesku

Biuro Promocji

32-800 Brzesko, ul. B. Głowackiego 51

www.brzesko.pl

umbrzesko@brzesko.pl, promocja@brzesko.pl

Brzesko 2016

ISBN 978-83-64933-18-9

Szanowni Państwo,

Przewodnik po Gminie Brzesko to efekt pasji oraz wędrówek brzeskich fotografików, zarówno amatorów jak i profesjonalistów. Jestem przekonany, że ten przewodnik będzie dobrze służył poznaniu walorów historycznych, krajobrazowych oraz architektonicznych naszej gminy. W przewodniku zamieściliśmy również propozycję wędrówki szlakiem św. Stanisława BM, jednego z Patronów Polski, bo przecież miejscem narodzin świętego był Szczepanów, miejscowość w gminie Brzesko.

Brzesko to gmina w województwie małopolskim, licząca ponad 36 tysięcy mieszkańców. Najstarsze ślady pobytu człowieka na tym terenie pochodzą sprzed 3500 lat. Brzesko założył pomiędzy 1344 a 1352 rokiem komes Spycimir, kasztelan krakowski. 26 stycznia 1385 roku królowa Jadwiga nadała miastu prawo magdeburskie.

Miasto od 1998 roku jest ponownie stolicą powiatu, ważnym ośrodkiem przemysłu i handlu w regionie.

Ziemia brzeska miała szczęście do wielkich postaci. Tu urodził się św. Stanisław, biskup i męczennik. W 1845 roku przybył Jan Ewangelista Goetz, założyciel Browaru w Okocimiu. W Brzesku mieszkali Ludwik Solski – największy polski aktor, Kazimierz Missona – dramaturg i poeta, częstym gościem był Andrzej Munk, znany reżyser filmowy.

Wierzę, że ten przewodnik odkryje przed Państwem kolejne urokliwe miejsca naszej gminy.

Grzegorz Wawryka
Burmistrz Brzeska

BRZESKO

Rynek w Brzesku

Brzeski Rynek

W roku 1321 Spycimir Leliwita, protoplaista niezwykle zasłużonych dla Polski rodów Melsztyńskich i Tarnowskich, nabył drogą zamiany tereny leżące nad rzeką Uszwia (dziś Uszwica), w tym miejscowości – Pomianowa, Jasień i Brzezowiec. W roku 1334 dokupił również Porębę Spytkowską i Okocim. Nabycie owych terenów przez Spycimira potwierdzili Władysław Łokietek, a następnie Kazimierz Wielki. Te wsie, nowocześnie przez niego zagospodarowane, stanowiły zaplecze dla przyszłego miasta. Pomiedzy 1334 a 1352 rokiem (dokładnej daty nie znamy) kasztelan krakowski Spycimir na gruntach Woli Pomiana założył miasto Brzeżek, dzisiejsze Brzesko. W roku 1385 królowa Jadwiga nadała miastu prawo magdeburskie – data ta jest równocześnie pierwszą wzmianką o Brzesku. Miasto założono na terenie niezabudowanym, czyli na tak zwanym „surowym korzeniu”, na lekkim wzniesieniu terenu nad lewym brzegiem Uszwicy, od którego też wzięło swoją nazwę, przy trakcie handlowym wiodącym ze Śląska i Krakowa na Ruś. Nowo powstałe miasto otrzymało dostosowany do warunków terenowych dość regularny plan z kwadratowym niemal rynkiem, który otoczony został prostokątnymi blokami zabudowy, podzielonymi na siedliska o równej powierzchni.

Kamieniczki brzeskiego Rynku

Wraz z sąsiednimi blokami tworzył charakterystyczny szachownicowy układ poprzecinany ulicami, dziś jeszcze czytelny w układzie przestrzennym miasta.

Rynek ten, tak jak w innych miastach, od początku pełnił rolę głównego placu targowego.

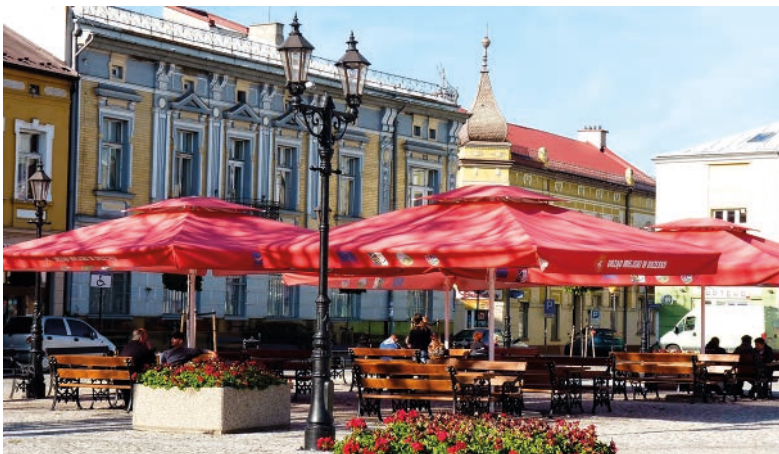
Na nim też skupiało się życie społeczności zamieszkującej Brzesko. Zajmował powierzchnię niemal jednego hektara, gdy tymczasem całe miasto wraz z ulicami obejmowało niewiele ponad dwieście hektarów. Z naroży Rynku wyprowadzono trzy główne ulice, prowadzące na trakty w kierunku Krakowa (obecnie ulica Mickiewicza), Tarnowa (obecnie ulica Głowackiego) i Uścia Solnego (obecnie ulica Kościuszki) oraz trzy mniejsze uliczki (obecnie ulice Sobieskiego, Chopina i Asnyka). W bezpośrednim sąsiedztwie Rynku, w północno-wschodnim narożniku, na niewielkim wzniesieniu wybudowano drewniany, a następnie w I połowie XVI wieku murowany gotycki kościół parafialny pw. św. Jakuba Ap. Wokół niego założono cmentarz oraz wzniesiono plebanie i budynki gospodarcze. Rynek otaczała zwarta, drewniana zabudowa wzdłuż jego pierzei. Były to niewielkie, podobne do wiejskich chałup, domy mieszczan. W centralnej części Rynku znajdował się drewniany ratusz, wzniesiony być może już w XV wieku, a spalony zapewne w wieku XVIII (jego ślady znaleziono podczas niedawnych badań

Kamieniczki brzeskiego Rynku

Figura św. Floriana

Kamieniczki brzeskiego Rynku

Kamieniczki brzeskiego Ryнку

Kamieniczki brzeskiego Ryнку

archeologicznych, prowadzonych przed rewitalizacją Ryнку) oraz kramy kupieckie, jatki i warsztaty rzemieślnicze. Był też staw, w którym pojono konie i przyprowadzane na targi bydło. 26 listopada 1731 roku postawiono w Ryнку ufundowaną przez mieszczan okazałą barokową figurę św. Floriana – patrona od ognia, na cokole której umieszczono napis „Św. Florianowi, miasto tyle razy spalone oddaje się w opiekę”. W czasie zaborów,

w roku 1875, administracja austriacka poprowadziła wzdłuż północnej pierzei Ryнку strategiczną drogę łączącą Lwów, Przemyśl, Tarnów i Kraków z Wiedniem, tak zwaną „cesarkę”. Po licznych pożarach, które nawiedziły Brzesko w latach 1854, 1863, 1876, 1880, 1885, 1890 i 1891, stojące przy Ryнку drewniane parterowe domy zastępowane były murowanymi, piętrowymi kamieniczkami, o niezbyt wyrazistych cechach stylowych. W roku 1898 Rynek wybrukowano tzw. „kocimi łbami”. Po ostatnim pożarze miasta, który wybuchł 25 sierpnia 1904 roku, zabudowa przyrynkowa wzbogaciła się o nowe kamieniczki, wzniesione w duchu historyzmu i modnej wówczas secesji. Plany odbudowy po pożarze opracowano w Wydziale Krajowym we Lwowie, a ich realizację nadzorował budowniczy miejski Kazimierz Cholewicz. Dużą rolę w tym przedsięwzięciu

Okocimskie koziołki

odegrał ówczesny burmistrz Henocho Klapholz. W czasie działań II wojny światowej, w roku 1940, Niemcy na płycie Rynku założyli zieleniec. Jego projekt wykonał brzeski architekt Józef Gancarz. Rewitalizacja Rynku, przeprowadzona przez Urząd Miejski w latach 2010–2011, przywróciła dawny charakter i klimat brzeskiej agory.

Dawny ratusz

Ratusz wybudowany został w latach 1909–1910 przez krakowską firmę architektoniczno-budowlaną Wilhelma Aptera, w oparciu o projekt architekta Gabriela Niewiadomskiego z Krakowa, autora m.in. gmachu Seminarium Duchownego (1902) i Collegium Witkowskiego UJ (1913) w Krakowie. Magistrat wzniesiono z cegły z domieszką kamienia, w duchu młodopolskiego historyzmu, łączącego w sobie cechy i elementy neoromańskie, neogotyckie i neorenesansowe w północnym wydaniu. Budowla ma urozmaiconą bryłę, do której przylega masywna wieża zwieńczona hełmem. Elementy jej wystroju – witraże, drewniane obramowania drzwi, mozaikowy herb miasta Gryf – zostały wykonane w przeżywającym wówczas apogeum popularności – stylu art nouveau, czyli secesji. Witraże jak i mozaikę, zapewne projektu Jana Bukowskiego, wykonano w krakowskim Zakładzie Witraży Stanisława Gabriela Żeleńskiego, należącego do brata słynnego lekarza, pisarza, krytyka i tłumacza – Tadeusza Boya Żeleńskiego.

Mozaikowy herb Brzeska

Dawny ratusz

Kościół pw. Ducha Świętego

Za ratuszem, w kierunku zachodnim, wznosi się niewielkim kościół pw. Ducha Świętego. Jego początki sięgają roku 1491, kiedy dziedzic miasta, Spytek z Melsztyna, kasztelan zawichojski, ufundował w tymże miejscu przytułek dla ubogich, chorych i starców wraz z niewielkim kościołem pw. Ducha Świętego. Wykonawcą jego woli był Grzegorz z Sanoka, bakałarz teologii, spowiednik króla Aleksandra Jagiellończyka, mistrz jego kapeli i pierwszy prepozyt przytułku. W 1504 roku król Aleksander zwolnił nadane przytułkowi włości od wszelkich ciężarów na rzecz władcy.

Wykonany z drewna modrzewiowego kościół odnowiono ok. 1750 roku. Przez pewien czas, do roku 1801, świątynia znajdowała się w rękach żydowskiego dostawcy dla wojska – Brandstaettera. W 1904 roku, wskutek pożaru miasta, kościół uległ całkowitemu spaleniu.

Przez długi czas wśród mieszkańców Brzeska żywa była idea odbudowy świątyni, jednak wybuch i działania I wojny światowej uniemożliwiły kontynuowanie prac. Nowy kościół, tzw. „szkolny”, rozpoczął budować w 1939 roku brzeszczanin, ks. Jan Fortuna, ale dalsze prace wstrzymał wybuch II wojny światowej. Dopiero w roku 1957 ks. Fortuna przystąpił do ponownej budowy kościoła, tym razem jako domu parafialnego, w oparciu o projekt krakowskich architektów K. Seiferta i J. Kozłowskiego. W 1962 roku, w sali nowo wzniesionego domu parafialnego, została erygowana kaplica pw. Ducha Świętego.

Wnętrze kościoła – ołtarz główny – zdobi mozaika Chrystusa Ukrzyżowanego projektu Bogdany Ligęzy-Drwał, uczeniicy Xawerego Dunikowskiego w ASP w Krakowie. W niszy, na zewnątrz kościoła, znajdują się figury Dobrego Pasterza oraz św. Stanisława i św. Jana Pawła II, wykonane przez rzeźbiarza ludowego z Brzeska, Stanisława Borowca.

Kościół Ducha Świętego

Pomnik Nieznanego Żołnierza

Pomnik Nieznanego Żołnierza znajduje się nieopodal głównego wejścia na cmentarz parafialny. Wykonany jest z piaskowca w formie ostrosłupa trójkątnego, zwieńczonego metalowym orłem. Na tablicy napis: „Nieznanemu/Żołnierzowi poległemu/za/Ojczyznę 1914–1920/Brzesko 15 VII 1925”. Projektantem monumentu był Ignacy Patolski (1887–1942), profesor brzeskiego gimnazjum, zamordowany w obozie KL Auschwitz.

Pomnik Nieznanego Żołnierza

Sąd Rejonowy

Gmach Sądu Rejonowego

Po przeciwnej stronie wejścia głównego na cmentarz parafialny ulokowany jest jeden z najbardziej znaczących budynków, obok kościoła pw. św. Jakuba i ratusza w historycznym centrum miasta. Wzniesiony został na początku XX wieku przez dr. Franciszka Bernackiego, lekarza i burmistrza Brzeska, który potem pozbył się go na rzecz sądu. Jest to obiekt murowany, na planie litery C, piętrowy, o dwunastoosiowej fasadzie, której oś główną podkreśla neobarokowy naczółek, a naroża opinają alkierzowe przybudówki o łamanych namiotowych dachach.

Brzesko wieczorem

Kościół pw. NMP Matki Kościoła i św. Jakuba Apostoła

Początki parafii w Brzesku sięgają zapewne XIV wieku i są rezultatem fundacji, najprawdopodobniej jeszcze twórcy potęgi rodu – Spycimira Leliwity lub najpóźniej jego synów – Jana i Rafała Melsztyńskich. Wzniesiony wówczas kościół pw. św. Jakuba Ap. był budowlą skromną, drewnianą, ponieważ miasto było małe i słabo rozwinięte.

Wieża brzeskiej fary

Najstarsza o nim wzmianka pochodzi z roku 1443, a dotyczy Jana – proboszcza tej parafii.

W roku 1487 Spytko z Melsztyna uposaża świątynię. Murowany kościół na miejscu starszego, drewnianego, został wzniesiony w latach 1529–1543 z fundacji ówczesnego proboszcza Marcina z Rajbrotu oraz rajców miejskich. W latach 1529–1532 budował go Jan Turobińczyk, pochodzący z Koszyc nad Szreniawą, który w roku 1517 przyjął prawo miejskie krakowskie, a po wypowiedzeniu przez niego usług, budowę kończył nieznanymi z nazwiska murator. Kościół został konsekrowany 2 lipca 1544 roku przez ks. Waleriana, biskupa pomocniczego kujawskiego. Niszczony pożarami podczas potopu szwedzkiego w roku 1655 i najazdu wojsk Rakoczego w roku 1657, oraz w latach 1660, 1723, 1786, 1792, 1863, 1904, był wielokrotnie odbudowywany. Po pożarze w roku 1863 został odbudowany w stylu neogotyckim z dodaniem kaplicy grobowej, fundacji Wita hrabiego Żeleńskiego, według projektu krakowskiego architekta Feliksa Księżarskiego, autora m.in. kościoła w Chocholowie, kaplicy św. Bronisławy na Kopcu Kościuszki w Krakowie, gmachów Namiestnictwa we Lwowie i Collegium Novum w Krakowie. Prace prowadziło przedsiębiorstwo budowlane Antoniego Wimmera z Niepołomic. Po pożarze w roku 1904 świątynia ponownie została odbudowana w latach 1905–1913, w stylu neogotyckim, zapewne według projektu Romana Bandurskiego z Krakowa. Kościół wzniesiony jest w stylu gotyckim, z dodanymi później elementami neogotyckimi. Wykonany jest z kamienia i cegły. Jest jednonawowy, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, przy którym znajduje się zakrystia z przedsionkiem, nad którą na piętrze był dawny skarbczyk. Nawa kościoła jest czteroprzęsłowa, do niej od południa przylega kwadratowa wieża, w przyziemiu której pomieszczona jest kruchta. Wnętrze nakryte jest sklepieniem krzyżowo-żebrowym, neogotyckim, wykonanym po pożarze w roku 1904. Okna ostrołukowe. Na zewnątrz kościoła szkarpy oraz obiegający całość gzyms kapnikowy. Szczyty schodkowe, neogotyckie, podob-

Kartusz z herbem
Czernych – Nowina

Neogotycka chrzcielnica

*Ołtarz Najświętszego
Serca Jezusa*

Główny ołtarz

Barokowy krucyfiks

Ołtarz Matki Boskiej Brzeskiej

nie jak górna kondygnacja wieży. Dachy siodłowe; na wieży hełm ostrosłupowy, flankowany czterema wieżyczkami. Ponad wejściami kartusze kamienne z herbem rodziny Czernych-Nowina z XVII wieku. Na zewnątrz, od strony wschodniej, barokowy Ogrójec z XVIII wieku. Ołtarz główny neogotycki z centralną figurą św. Jakuba, wykonany w pracowni Ferdynanda Stuflessera w St. Ulrich-Gröden w Tyrolu. W tym samym warsztacie wykonano ołtarz boczny Najświętszego Serca Jezusowego (lewa strona). Drugi ołtarz, również neogotycki, poświęcony jest Matce Boskiej (prawa strona). W nim wizerunek Matki Boskiej zw. Różańcową lub Brzeską, z XVII wieku. W kościele znajdują się obrazy: św. Antoni, namalowany w roku 1908 przez Juliana Krupskiego, Ecce Homo z wieku XVII, Jezu Ufam Tobie z roku 1943, pędzla Adolfa Hyły, rzeźbiony barokowy krucyfiks, figury św. Stanisława Bpa i św. Wojciecha z wieku XVIII oraz płaskorzeźbione postacie czterech ewangelistów, pozostałość po dawnej neogotyckiej ambonie. W oknach i nad głównymi drzwiami wejściowymi witraże z roku 1913, wykonane w Zakładzie Eliasza Ungera w Tarnowie. Nowa świątynia pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła została dobudowana od północy do kościoła pw. św. Jakuba w latach 1979–1984, według projektu architekta

Figura św. Stanisława Bpa

Kościół pw. św. Jakuba Apostoła

Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła

Zbigniewa Zjawina z Krakowa. Zdobia ją witraże autorstwa dr. Józefa Furdyny z Krakowa oraz nastawa ołtarzowa wykonana przez rzeźbiarza Wincentego Kućmę, profesora krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych.

Brzeskie nekropolie

Cmentarz parafialny zwany Starym – ulica Kościuszki

Został założony w roku 1801, przez ówczesnego proboszcza ks. Antoniego Stachlewskiego, na części gruntu należącego do szpitala dla ubogich pw. św. Ducha, ufundowanego w wieku XV. W roku 1925 został powiększony. Na cmentarzu znajdują się trzy kaplice: Janiszewskich, Damasiewiczów oraz hrabiów Sumińskich i Ożegalskich herbu Kościesza. Pochowani są tu m.in. Stanisława

z Wojciechowskich Sosnowska (1863) – poetka, matka aktora Ludwika Solskiego (tablica epitafijna na kaplicy Damasiewiczów), Walenty Lisieński, Stanisław Rogóż, Franciszek Lisak – rzeźbiarze, Jerzy Peters – aktor i malarz, dr Szymon Bernadzikowski – lekarz, działacz ludowy, polityk, Maria Dziadosz – architekt, legionista oraz ofiary II wojny światowej. Wśród nagrobków są prace sygnowane przez

Cmentarz parafialny

Cmentarz parafialny

Cmentarz parafialny

Ludwika Makolandrę ze Lwowa, Józefa Kuleszę z Krakowa, Wojciecha Samka i Antoniego Hajdeckiego – seniora z Bochni, Piotra Celestyna Kulkę z Tarnowa, Franciszka Lisaka z Brzeska.

Cmentarz żydowski

Cmentarz wyznania mojżeszowego – ulica Czarnowiejska

Chronologicznie jest drugim cmentarzem w Brzesku. Został założony przed rokiem 1824. W roku 1902 został powiększony. Ma kształt nieregularny i powierzchnię około 1,45 ha. Ogrodzony jest betonowym i ceglany murem. Od południa ma zamykaną żelazną bramę (klucz w domu obok). Od bramy prowadzi aleja, stanowiąca główną oś cmentarza, przy której zachowały się najciekawsze macewy, zdewastowane nagrobki sarkofagowe oraz dwa ohele. Nekropolia ta kryje groby sławnych rabinów: Arie Lejbusza (zm. 1846) – syna Chaima Halbesztrama z Nowego Sącza, ucznia Widzącego z Lublina, jego syna Meszulama Zolmana Joanatana (zm. 1855) i wnuka Lejbusza – Towie Lipschitza (zm. 1912) oraz Pinkasa, jego syna Barucha (zm. 1907) i Efraima (zm. 1938), wnuka Pinkasa Templera.

Ponadto na cmentarzu znajdują się nagrobki i pomniki wzniesione ku pamięci pomordowanych

Cmentarz żydowski

lub też stojące nad mogiłami ze szczątkami ekshumowanych ofiar. Upamiętniają one Żydów z Rzeszawy, Dołów i Dębna oraz zamordowanych w Brzesku 18 czerwca 1942 roku, podczas zbiorowej egzekucji.

Cmentarz żydowski

Cmentarze wojenne ul. Czarnowiejska

Cmentarz wojenny nr 276 w Brzesku przylega od południa do cmentarza wyznania mojżeszowego. Został założony w 1916 roku według projektu austriackiego architekta, porucznika Roberta Motka. Budowany był przez jeńców wojennych pod kierunkiem kapitana inżyniera Karla Schöllicha.

Był cmentarzem zbiorczym dla szpitali i lazaretów, które funkcjonowały w okolicy od listopada roku 1914 do maja roku 1915, a także miejscem pochówku zmarłych żołnierzy w latach późniejszych. Na cmentarzu, otoczony murem z kamienia – symbolizującym niezwykły szaniec przed progami wieczności, prowadzi brama z płaskorzeźbami orłów, które symbolizują ból za straconym życiem. Na środku nekropolii wznosi się pomnik w kształcie pergoli zwieńczony krzyżem, symbolem cierpienia i śmierci – wiecznego losu człowieka. Pochowanych jest tu 507 poległych, w tym 441 żołnierzy Austro-Węgier, 63 Rosjan i 3 Niemców. Pod murem, po lewej i prawej stronie, znajdują się mogiły oficerów.

Cmentarz wojenny nr 276 w Brzesku

Cmentarz wojenny nr 277
w Okocimiu

Cmentarz wojenny wyznania mojżeszowego nr 275 w Brzesku, również projektu kapitana Roberta Motka, położony jest w północno-zachodniej części cmentarza żydowskiego. W kwaterze tej, pochodzącej z czasów I wojny światowej, pochowanych jest 21 żołnierzy austro-węgierskich wyznania mojżeszowego. Na skraju parku podworskiego w Okocimiu znajduje się cmentarz wojenny numer 277, także projektu tegoż architekta.

Jest nim pomnik w kształcie obelisku z urną na szczycie, z nazwiskami 9 żołnierzy na ścianach bocznych, postawiony w miejscu ich pochówku.

Pozostałe kwatery wojenne z czasów I wojny światowej znajdują się na cmentarzach parafialnych w Szczepanowie (nr 273) i Jadownikach (nr 278) oraz w lesie w Dziekanowie-Sterkowcu (nr 279), wszystkie autorstwa, wspomnianego wcześniej, kapitana Roberta Motka.

Cmentarz wojenny nr 273 w Szczepanowie

Pałac Goetzów

Zespół urbanistyczno-architektoniczny w Brzesku-Okocimiu

Zespół urbanistyczno-architektoniczny browaru w Brzesku-Okocimiu, otaczające go zabudowania oraz sąsiadujący z nimi zespół pałacowo-parkowy Goetzów-Okocimskich, należą do najciekawszych zabytków Małopolski. Zespół ten, wspaniale wkomponowany w krajobraz, budowany był od roku 1845 i rozbudowywany aż do lat 30. XX wieku.

Początkowo mały browar stał się jednym z największych zakładów browarniczych w Austro-Węgrzech, a później w Europie. Założony został w roku 1845 przez przybyłego z Langenenslingen w Wirtembergii piwowara Jana Ewangelistę Goetza (1815–1893), którego przodkowie od wieków trudnili się browarnictwem. Z czasem stał się on potężnym przemysłowcem i właścicielem ziemskim, twórcą potęgi polskiej odnogi tego rodu, a także znanym w okolicy działaczem charytatywnym. W roku 1881 cesarz Franciszek Józef II w dowód zasług nadał mu tytuł szlachecki. Majątek po nim objął jego syn Jan Albin Goetz-Okocimski (1864–1931), z czasem znany polityk, filantrop, mecenas sztuki, od roku 1908 mający tytuł barona. Piastował między innymi funkcję marszałka powiatowego, był także przewodniczącym Koła Polskiego w Wiedniu, posłem na galicyjski Sejm Krajowy oraz w latach 1928–1930 senatorem. To dzięki niemu browar okocimski przeżywał największy rozkwit. Pod koniec XIX wieku wybudował nieopodal browaru wspaniały pałac, teatr letni oraz osiedle dla urzędników i robotników tego zakładu. Spadkobiercą Jana Albina był jego syn, Antoni Jan

Browar Okocim

Goetz-Okocimski (1895–1962). Po rozpoczęciu II wojny światowej uciekł za granicę w obawie przed represjami Niemców za przynależność do narodu polskiego. Walczył w Wojsku Polskim we Francji, a następnie w Wielkiej Brytanii. Do Polski nigdy już nie wrócił, zmarł na emigracji w Nairobi, w Kenii. Na terenie browaru zachowało się wiele zabytkowych budowli, między innymi „stary pałac”, w którym mieścił się niegdyś browar założony w 1845 roku, a także rezydencja Goetzów, stara słodownia z roku 1875, spichlerz na jęczmień, stara warzelnia z roku 1845, rozbudowana w latach 1875 i 1905, nowa warzelnia z roku 1905, nowa słodownia z lat 1902–1904, magazyn chmielu z roku 1902, drożdżownia z roku 1920, butelkownia z przełomu XIX i XX wieku, stacja uzdatnia-

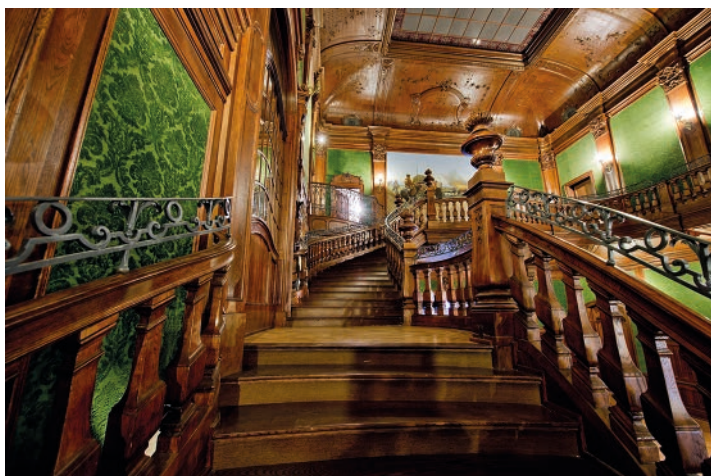
Warzelnia browaru Okocim

Pałac Goetzów-Okocimskich

Jan Goetz-Okocimski

Pałac Goetzów-Okocimskich

Pałac Goetzów-Okocimskich

Jan Albin Goetz-Okocimski

nia wody z roku 1910, neogotycka baszta ze studnią z drugiej połowy XIX wieku, portiernia, mur i brama z około roku 1912. Wokół browaru, od wschodu, południa i zachodu, rozlokowane są murowane i drewniane zespoły budynków i willi przeznaczone dla urzędników, pracowników oraz służby, w większości z drugiej połowy XIX wieku i początku XX wieku. Na skwerku, obok wejścia do browaru, stoi ufundowane przez pracowników browaru popiersie Jana Albina Getza-Okocimskiego z roku 1937, autorstwa znakomitego rzeźbiarza Antoniego Madeyskiego. Rzeźbiarz ten, mieszkający na stałe w Rzymie, jest autorem m.in. nagrobków królowej Jadwigi i króla Władysława Warneńczyka w katedrze wawelskiej w Krakowie.

W pobliżu browaru, tuż pod lasem, od zachodu, wznosi się drewniany budynek dawnego teatru letniego (obecnie restauracja Zajazd Okocim), ufundowanego przez Jana Albina Goetza w roku 1902. Został on zaprojektowany przez architekta Eugeniusza Wesołowskiego z Zakopanego w modnym wówczas stylu zakopiańskim. Najwspanialszym zabytkiem Brzeska jest zespół pałacowy i otaczający go park. Pałac został wybudowany w latach 1898–1900 przez króla piwa – Jana Albina Goetza-Okocimskiego.

Dawny teatr letni (obecnie restauracja Pawilon)

cimskiego i jego żonę Zofię z hrabiów Sumińskich w stylu neobarokowo-neorokokowym. Projektantami najstarszej części pałacu byli wiedeńscy architekci Ferdinand Fellner i Hermann Helmer. W latach 1908–1911 pałac został rozbudowany o część wschodnią według projektu Leopolda Simoniego, profesora wiedeńskiej Politechniki. Wewnątrz zachowały się resztki dawnego wyposażenia.

Od zachodu do pałacu przylega kaplica, na sklepieniu której znajduje się malowidło pędzla Tadeusza Popiela, ucznia Jana Matejki, przedstawiające Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny. Obecnie pałac i park są własnością prywatną. Pałac otacza park angielski założony w roku 1900. Rośnie w nim wiele pospolitych i egzotycznych drzew i krzewów.

W Okocimiu Górnym warto zwrócić uwagę na kościół pw. Trójcy Przenajświętszej, fundacji założyciela browaru, Jana Ewangelisty Goetza, wzniesiony w latach 1884–1885 w stylu neogotyckim, według projektu Maxa Schwedy z Wiednia. Wnętrze zdobią epitafia rodziny Goetzów. Pod kaplicą znajduje się krypta z trumnami przedstawicieli tego rodu. Obok kościoła cmentarz, na którym wiele nagrobków piwowarów i urzędników browaru, m.in. Michała Rossknechta, autorstwa znanego rzeźbiarza Jana Szczepkowskiego. W miejscowości tej znajduje się również neoklasycystyczny dwór z początku XIX wieku, mocno zniszczony, w otoczeniu resztek dawnego założenia ogrodowo-parkowego.

Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej

Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa

Na północ od Brzeska, w odległości 5 kilometrów, położone są Mokrzyska. Miejscowość zwana dawniej także Mokrzeszka lub Mokrzeska, swoją nazwę wywodzi od rozległych mokradeł, które w przeszłości ją otaczały, a torfowiska i obszary podmokłe występują tu do dziś, i są częścią Bratucickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.

Romeo i Julia

Mokrzeszka powstała na miejscu leśnych bagien i mokradeł, początkowo jako wieś królewska. Pierwsze zapisy o wsi pochodzą z 1364 roku. Wówczas to król Kazimierz Wielki sprzedał ją rodzinie Czesława Turzynity. Mokrzyska otrzymały wtedy prawa miejskie, a jej właściciele podpisywali się od tej pory „z Mokrzesk”. W zapiskach kronikarza Jana Długosza znajdujemy taki opis: Mokrzeszka – wioska należąca do parafii Szczepanów, której właścicielem był Spytek Melsztyński herbu Lelywa. W tej wiosce są łany kmieci i jedna karczma; wioska mająca pola, lasy, z których za użytkowanie brał dziesięciny biskup krakowski.

W miejscowości znajdują się dwa pomniki przyrody – jeden w postaci głazu narzutowego, a drugi to drzewa o nazwie Romeo i Julia.

Głaz narzutowy

XIX-wieczna zabudowa drewniana

W Mokrzyskach można zobaczyć bardzo dobrze zachowane drewniane chałupy pochodzące z przełomu XIX i XX wieku, będące przykładem tzw. wiejskiego budownictwa krakowskiego. Od wielu lat miejscowość odwiedzają czołgiści z 1. batalionu 21. Brygady Strzelców Podhalańskich, których patronem jest pochodzący z Mokrzysk płk Stanisław Koczwarą (1889–1978).

Orkiestra Podhalańczyków na pikniku w Mokrzyskach

Pamiętkowy obelisk

BUCZE

Centrum Bucza

Miejscowość położona kilka kilometrów na północ od Brzeska. Pierwsze wzmianki o Buczu pochodzą z XII w. Osada należała wówczas do parafii w Szczepanowie. W Buczu znajduje się kościół parafialny pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, zbudowany w latach 1946–1947. Projektantem tej świątyni był Adolf Szyszko-Bohusz (1883–1948), jeden z najwybitniejszych polskich architektów. W miejscowości znajduje się wiele kapliczek i figur przydrożnych. Na wjeździe do miejscowości posadowiony jest krzyż z figurą „Ukrzyżowanego Chrystusa” oraz płaskorzeźbą

Matki Bożej i św. Jana z 1877 roku. Przy cmentarzu można zobaczyć kapliczkę z figurą św. Stanisława, wyrzeźbioną w 1884 roku z jednolitego pnia lipy, oraz studzienkę, która wg legendy powstała za przyczyną św. Stanisława. Najstarszy wystrój, bo XVIII-wieczny, posiada kapliczka św. Jana

Kościół parafialny pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy

Figura z 1877 r.

Nepomucena, stojąca w zagajniku, na miejscu dawnego stawu, ufundowana, wg przekazu, przez Marcinkowskich, ówczesnych właścicieli wsi, jako wotum za ocalenie syna. Godnym uwagi jest budynek szkoły: murowany, parterowy, przypominający wyglądem klasyczny ziemiański dworek. Wzniesiony został w 1929 r. ze składek mieszkańców Bucza, których wsparł finansowo Jan Albin Goetz, właściciel okocimskiego browaru. W centrum wsi znajduje się obelisk poświęcony mieszkańcom poległym podczas II wojny światowej oraz krzyż postawiony

Kapliczka św. Stanisława z roku 1884

Kapliczka św. Jana Nepomucena

Studzienka św. Stanisława

w 1933 r. przez Legionistów z Bucza, wdzięcznych za uratowanie życia z pożogi wojennej. Stoi tam również okazały wiąz – pomnik przyrody.

W pobliskim lesie Bratucickim rośnie kilkusetletni dąb „Onufry” z zawieszoną na nim kapliczką św. Onufrego.

Dąb Onufry

Budynek szkoły podstawowej

Obelisk i krzyż wotywny

SZCZEPANÓW

Rynek

Na północny wschód od Brzeska, w odległości 6 kilometrów, położony jest Szczepanów. Miejscowość pochodzi zapewne z X wieku. Według tradycji tutaj urodził się 26 lipca 1030 roku Stanisław, biskup krakowski, męczennik, święty, jeden z głównych patronów Polski. W wyniku konfliktu z Bolesławem Szczodrym, biskup został skazany na obcięcie członków.

W II połowie XV wieku urząd proboszcza szczepanowskiego pełnił Jan Długosz. Pod koniec XVI wieku w Szczepanowie powstała szkoła parafialna.

W 1612 roku klucz szczepanowski stał się własnością Lubomirskich. Za ich czasów Szczepanów przeżywał lata świetności. Stanisław Lubomirski wystarał się o prawa miejskie dla Szczepanowa, sprowadził włoskich architektów, wytyczył rynek, odnowił kościół parafialny i zbudował nowy kościół cmentarny. Zmarł

Bazylika Mniejsza

Gotycki portal schodkowy

Bazylika Mniejsza

zanim większość jego pomysłów została zrealizowana. W Szczepanowie miejscami godnymi odwiedzenia są kościoły: św. Marii Magdaleny – fundacji Jana Długosza, św. Stanisława Biskupa i Męczennika z początku XX wieku, cmentarny św. Stanisława z XVIII wieku i kaplica narodzenia św. Stanisława z XIX wieku, dzwonnica na cmentarzu parafialnym, a także cmentarz wojenny nr 273 z okresu I wojny światowej.

W historii Szczepanowa ostatnie lata zapisały się m.in. dwoma wizytami znanych postaci. W 1978 roku, pięć miesięcy przed wyborem na Stolicę Piotrową, odwiedził miejscowość Karol Wojtyła, późniejszy papież Jan Paweł II, a w 2003 roku przybył na uroczystości 750-lecia kanonizacji św. Stanisława BM, legat papieski, kardynał Joseph Ratzinger, późniejszy papież Benedykt XVI. Szczepanów w 2011 roku ponownie otrzymał prawa miejskie, tym razem honorowe.

Kościół pw. św. Marii Magdaleny, tzw. długoszowski

Wnętrze kościoła pw. św. Marii Magdaleny

Romańska chrzcielnica

Kaplica Narodzenia

Kościół cmentarny pw. św. Stanisława

Kardynał J. Ratzinger w Szczepanowie, 2003 r.

STERKOWIEC

Sterkowiec z lotu ptaka

Cmentarz wojenny nr 279

Na wschód od Szczepanowa w nieodległym sąsiedztwie położone są dwa sołectwa gminy Brzesko – Sterkowiec i Wokowice.

Starkowicz, Styrkowiec alias Damianice – tak o obecnym Sterkowcu wzmiankowały średnio-wieczne manuskrypty. W latach 1564–1581 osada należała do Jana Rupniewskiego herbu Szreniawa. Do 1890 roku wchodziła w skład dóbr dębińskich. W Sterkowcu już w 1894 roku działała jednoklasowa Szkoła Ludowa. Mieszkańcy wsi w 1907 roku wybudowali nową szkołę, w której uczono do połowy lat 50. XX wieku. Jako że wieś była położona w bliskości ważnego szlaku kolejowego, w 1928 roku wzniesiono przystanek kolejowy. Na terenie Sterkowca znajduje się cmentarz wojenny nr 279 z czasów I wojny światowej z grobami 108 Austriaków i 40 Rosjan. Cmentarz zaprojektował por. Robert Motka. Na terenie wsi jest wiele cennych i zabytkowych kapliczek, krzyży oraz przydrożnych figur.

Jadąc od stacji kolejowej w Sterkowcu w kierunku Szczepanowa, na granicy tych dwóch miejscowości natkniemy się z lewej strony na drogę prowadzącą

*Cmentarz wojenny nr 279**Cmentarz wojenny nr 279*

do pobliskiego lasu. Skręcając w drogę pomiędzy zabudowaniami, w odległości około 300 metrów od skrzyżowania, przekraczamy leśny szlaban. Idąc dalej ścieżką po kolejnych 200–300 metrach docieramy do cmentarza wojennego nr 279 w Sterkowcu. Cmentarz ma kształt trapezu. Wejściowa bramka jest wykonana ze stalowych rur i zamontowana pomiędzy betonowymi pylonami.

*Przydrożna kapliczka**Krzyż wotywny*

Dom Kultury i szkoła podstawowa

W czasie walk na terenie Sterkowca w 1914 roku zginęło około 270 żołnierzy c.k. monarchii i około 400 żołnierzy rosyjskich. Część z nich spoczywa na cmentarzu wojskowym nr 279 (108 Austriaków z 55. i 95. Pułku Piechoty; 40 Rosjan. Daty śmierci: 20–21 listopada 1914). W centrum cmentarza widoczny jest główny pomnik z tablicą, na której wygrawerowany jest napis „1915. UNS KAM DER FRIEDE EILIGER ALS EUCH!”, co można przetłumaczyć jako „Prędzej pokój przyszedł do nas, niżli do Was”. Na terenie cmentarza znajduje się 6 mogił pojedynczych oraz 3 zbiorowe.

Sterkowiec z lotu ptaka

Dwór z XIX wieku

Wokowice, wzmiankowane w XV wieku, to miejscowość położona osiem kilometrów na północny wschód od Brzeska. Do dzisiaj w Wokowicach widoczny jest średniowieczny, siedliskowy charakter zabudowy. Miejscowość ma XV-wieczną metrykę. Lokacji tej wsi, należącej do klucza radłowskiego, dokonali najprawdopodobniej biskupi krakowscy. Po raz pierwszy Wokowice opisane zostały w *Rejestrze poborowym* z 1536 roku. Napisano tam tak: *Vokowicze, wieś biskupów krakowskich, należąca do Radłowa. Jest w niej cztery i pół łanów, na których siedzi 10 kmieci uprawiających równo rolę, płacą czynszu rocznie 4,5 grzywny, po 4 korce owsa z łanu, po dwa koguty, po 2 sery i po 20 jaj. Jest tam sołtys mający półtora łana, sadzawkę, młyn na swój użytek, karczmę i zagrodę. Lasy i bory wspólne z Radłowem.*

W 1782 roku w wyniku sekularyzacji dóbr kościelnych na mocy dekretu zaborczych władz austriackich, wioska przejęta została na rzecz tzw. „funduszu religijnego”. Wokowice przypuszczalnie w XIX wieku przeszły w ręce prywatne. Pierwszym znanym w roku 1890 z nazwiska właścicielem miejscowości był Stanisław Gniewiński. Interesującym zabytkiem w miejscowości jest XIX-wieczny dwór, wzniesiony według przekazów na piwnicach XVIII-wiecznego drewnianego dworu.

Kamienna figura Chrystusa Ukrzyżowanego z 1847 r.

Przydrożna kapliczka z 1896 r.

XIX-wieczna zabudowa drewniana

Motopompa z 1912 r.

XIX-wieczna zabudowa drewniana

Budynek soltysówki i kaplicy

Widok na osiedle Nowe

W 1945 lub 1946 roku dwór z parkiem kupili Stanisław i Michalina Gładcy, których potomkowie do dzisiaj gospodarują i zamieszkują dwór. Na południowym skraju parku dworskiego stoi kamienna figura Chrystusa, wystawiona w 1847 roku z fundacji małżonków Kargulów.

Gród na Bocheńcu

Malownicza miejscowość na granicy Pogórza Karpackiego, przy międzynarodowej drodze E-4, położona w odległości 3 kilometrów na wschód od Brzeska, jest jedną z największych wsi w Polsce. Jej początki sięgają przełomu VIII/IX wieku. Pierwsza pisemna wzmianka o Jadownikach jest zawarta w kronice Paszka z Godyszewa z 1195 roku. Wieś szczyci się bogatą historią i wybitnymi postaciami. Jedną ze znanych postaci był żyjący na przełomie XIV i XV wieku sołtys Sistrzemilon, ulubieniec królewski, a ksiądz Mikołaj Dobrka, chłop-bibliofil, był współpracownikiem Jana Długosza. Północna część wsi położona jest na równinie, natomiast południowa charakteryzuje się bardzo urozmaiconym, pięknym krajobrazem, typowym dla miejscowości podgórskich. W części południowej znajduje się Bocheniec – najwyższe wzniesienie w okolicy, ze wspaniałą panoramą. Na wzgórzu przed wiekami znajdował się gród obronny z okresu Państwa Wiślan. Na jego kulminacji wznosi się XVI-wieczny kościółek św. Anny. Kolejnym wartym odwiedzenia zabytkiem jest kościół parafialny pw. św. Prokopa Opatą. Pierwszy, niezachowany jadownicki kościół był drewniany, niewielki, ufundowany przez króla. Obecny, pw. św. Prokopa Opatą, został wybudowany w latach 1908–1919 według projektu Jana

Kościółek św. Anny w Jadownikach

Kościółek św. Anny w Jadownikach

Sasa-Zubrzyckiego. Świątynia jest trzynawowa, typu bazylikowego. Nawę przykrywa przepiękne gwiaździste sklepienie, tworzące wrażenie misternie utkanej siatki. We wnętrzu kościoła znajdują się m.in. barokowy obraz Ukrzyżowania, a także gotycki obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem oraz gotycki krucyfiks.

Kościółek św. Anny w Jadownikach

Kościółek św. Anny w Jadownikach

Kościół pw. św. Prokopa Opata w Jadownikach

OKOCIM

Kościół parafialny pw. Trójcy Przenajświętszej

Podążając z Jadownik na południe, malowniczymi ścieżkami, z pięknymi widokami na Bramę Krakowską dotrzemy do Okocimia.

Miejscowość Okocim leży na Garbie Okocimskim, wysokim na 375 m n.p.m., który, wraz z sąsiednim Bocheńcem, jest najdalej wysuniętym ku północy wzniesieniem Pogórza Wiśnickiego.

Okocim, zwany niegdyś Okocinem, jest jedną z najstarszych wsi otaczających Brzesko. Odnaleziono tu ślady obecności ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej oraz świadectwa wpływów rzymskich. Pierwsza wzmianka potwierdzająca istnienie Okocimia znajduje się w dokumencie króla Kazimierza Wielkiego z 12 maja 1344 roku, wystawionym dla

Herb Goetzów-Okocimskich

Portal kościoła parafialnego

Wnętrze kościoła parafialnego

Przykościelny cmentarzyk

Budynek szkoły podstawowej

*Przydrożna figura
św. Jana Nepomucena*

komesa Spycimira, wówczas kasztelana krakowskiego. Do rozwoju Okocimia przyczynił się, przybyły w 1845 roku, piwowar Jan Goetz. W tym roku trzech udziałowcy – Julian Kodrębski, Józef Neumann i Jan Goetz – rozpoczęli budowę browaru, którego jedynym właścicielem stał się w 1851 roku Jan Ewangelista Goetz.

Najstarszym zabytkiem Górnego Okocimia jest kościół parafialny pw. Świętej Trójcy, zbudowany z fundacji Jana Ewangelisty Goetza. Został on wzniesiony w latach 1884–1885 w oparciu o projekt wiedeńskiego architekta Maxa Schwedy. W podziemiach kościoła znajduje się krypta grobowa rodziny Goetzów.

Kolejnym interesującym obiektem jest budynek szkoły podstawowej, wzniesiony w 1895 roku staraniem Jana II Goetza. Warto zwrócić również uwagę na przykościelny cmentarzyk, na którym znajduje się grób zmarłego w 1851 r. niegdyśszego właściciela Okocimia i inicjatora budowy browaru, Józefa Neumanna.

Dom Ludowy

Widok z Okocimia na Tatry

PORĘBA

SPYTKOWSKA

Widok na Porębę Spytkowską

Poręba Spytkowska położona jest na Pogórzu Wiśnickim, w południowej części gminy Brzesko. Malownicze położenie Poręby Spytkowskiej zachęca do turystyki pieszej lub rowerowej. Ze wzniesienia Królowa Góra (342 m n.p.m.) można podziwiać nawet panoramę Tatr. Dzięki badaniom archeologicznym znaleziono tu zabytki z okresu tzw. kultury ceramiki wstęgowej. W historii pisanej Poręba Spytkowska po raz pierwszy pojawia się w roku 1325. Miejscowość została wspomniana również w dokumencie Kazimierza Wielkiego z 1344 roku, w którym król potwierdził prawo własności kasztelana krakowskiego Spycimira herbu Leliwa, między innymi do Poręby Spytkowskiej. Znajdująca się tu świątynia pw.

św. Bartłomieja Apostoła datowana jest na początek XVI wieku. Jest to budowla w stylu późnogotyckim, z kamienia i cegły. Najcenniejsze zachowane w niej pamiątki przeszłości to: gotycki krucyfiks z drugiej połowy XV wieku, kamienna późnorenesansowa chrzcielnica z 1620 roku, malowane

Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła

antependium z 1685 roku oraz 10-głosowe organy zbudowane przez znanego organmistrza Tomasza Falla. Obok kościoła stoi drewniana dzwonnica, pochodząca z XVIII wieku, o konstrukcji słupowej z nadwieszoną izbicą. Na dzwonnicy zawieszone są trzy dzwony.

W centrum Poręby Spytkowskiej znajduje się jeszcze pochodzący z początku XX wieku budynek dawnej szkoły, dzisiaj siedziba Publicznego Przedszkola. W 2003 roku oddano do użytku Dom Ludowy, gdzie swoje miejsce znalazły biblioteka publiczna, świetlica wiejska oraz Ochotnicza Straż Pożarna. Od roku 1991 działa w Porębie Zespół Pieśni i Tańca „Porębianie”.

XVIII-wieczna drewniana dzwonnica

Szkoła podstawowa

Zespół Pieśni i Tańca Porębianie

Budynek przedszkola

Zima w Porębie Spytkowskiej

Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Jasieniu

Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Jasieniu

Na zachód od Brzeska, w odległości 2 kilometrów, położony jest Jasień.

Obszar dzisiejszego Jasienia był zamieszkały już w okresie neolitu (ok. 3200–1850 lat p.n.e). Średniowieczna historia Jasienia sięga przełomu XIII i XIV wieku. Wieś już w XIV wieku miała swój kościół, bowiem pierwsze wzmianki o istnieniu parafii pochodzą z 1325 roku. Obecny kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP został wybudowany w 1436 roku z fundacji Spytka z Melsztyna herbu Leliwa. W kościele odkryto niedawno interesującą polichromię. W kościele znajduje się barokowa chrzcielnica wykuta w kamieniu oraz neogotycki ołtarz główny, wykonany przez brzeskiego rzeźbiarza Stanisława Rogóży w 1930 roku.

Na cmentarzu parafialnym posadowiona jest murowana kaplica z grobami jasięńskich księży proboszczów

*Kaplica z grobami
jasieńskich księży*

i wikariuszy. Została zbudowana w stylu neogotyckim w 1903 r. W Jasieniu znajduje się także dworek z XIX wieku.

Wybudowano go za sprawą Baltazińskich, ówczesnych właścicieli jasińskiego majątku. Obecnie w dworku mieści się Dom Dziecka. Od stycznia do maja 1915 roku w Jasieniu znajdowało się lotnisko wojskowe. Celem działań lotnictwa były loty rozpoznawcze, przewożenie meldunków i poczty dla twierdzy Przemyśl. Wśród lotników byli Polacy. Jednym z nich był Stefan Bastyr, twórca lotnictwa w odrodzonej Rzeczypospolitej.

Przydrożna kapliczka

Dwór Baltazińskich w Jasieniu

Austro-węgierscy piloci na lotnisku w Jasieniu (1915 r.)

Przydrożna kapliczka

Św. Stanisław BM (obraz w Bazylice szczepanowskiej)

SZLAK ŚW. STANISŁAWA BISKUPA ZE SZCZEPANOWA

Bazylika Mniejsza w Szczepanowie

Ołtarz główny bazyliki

Szczepanów, miejsce narodzin Patrona Polski, leży 6 km na północny wschód od Brzeska, w malowniczym zakątku Kotliny Sandomierskiej, w otoczeniu lasów sosnowo-dębowych, które okalają wzniesiony teren o łagodnych stokach, zwany Wysoczyzną Szczepanowską.

Niewiele dokumentów historycznych o świętym Stanisławie BM zachowało się do dzisiaj. Najważniejsze z nich to: *Rocznik Kapituły Krakowskiej*, *Kronika Galla Anonima*, *Kronika Wincentego Kadłubka*, *Żywot Mniejszego i Większego Wincentego z Kielczy* oraz *Kronika Jana Długosza*.

Dzięki informacjom w nich zawartych, oraz na podstawie innych dokumentów, możemy w przybliżeniu ustalić, iż święty Stanisław urodził się w Szczepanowie około roku 1036. Narodziny, jak głosi tradycja, nastąpiły

Wnętrze Bazyliki Mniejszej

Tryptyk w kościele św. Marii Magdaleny
tzw. długoszowskim

*Kościół cmentarny
pw. św. Stanisława*

niedaleko rodzinnego domu, pod dębem. Obok drzewa było źródło, tworząc małą sadzawkę. W niej Bogna obmyła swojego syna. Był jedynym dzieckiem Wielisława i Bogny, którzy należeli do stanu rycerskiego i być może byli spokrewnieni z rodziną królewską. Herb rodzinny świętego Stanisława to półtoraramienny biały krzyż na czerwonym polu.

Stanisław wykazywał się wielkimi zdolnościami, dlatego został posłany do szkół w Krakowie oraz w Leodium, dzisiejsze Liege w Belgii. Po powrocie do kraju, biskup Suła-Lambert zlecił mu prowadzenie kancelarii książęcej na Wawelu. Dzięki przyjętym święceniom kapłańskim oraz zdobytemu wykształceniu zyskał pozycję w Kapitułe Krakowskiej. Po śmierci biskupa Lamberta, Stanisław został wybrany na biskupa Krakowa. Konsekracja odbyła się

w roku 1072. Wybór ten zatwierdził papież Aleksander II oraz książę Bolesław, zwany Śmiałym, który koronował się na króla Polski w 1076 roku.

Dużą zasługą Stanisława było to, że udał się do papieża Grzegorza VII wyjednać przywrócenie metropolii w Gnieźnie. Najbardziej znanym opisywanym cudem św. Stanisława, przedstawianym powszechnie w ikonografii, jest wskrzeszenie Piotrowina (Piotrawiny). Stanisław nabył dla biskupstwa, od rycerza Piotra, wieś na prawym brzegu Wisły (dzisiejszy Piotrawin w gminie Sulęcín). Po śmierci rycerza spadkobiercy zakwestionowali zakup i zaczęli domagać się zwrotu zakupionej przez biskupa wsi. Żaden ze świadków, z obawy przed represjami

Kaplica Narodzenia

Pień dębu w Kaplicy Narodzenia

*Ołtarz w Kaplicy Narodzenia**Studzienka ze źródłem*

niechętnego już wówczas biskupowi króla, nie chciał zeznawać w obronie Stanisława. Wówczas biskup, po trzydniowych modlitwach i poście, odprawił mszę świętą i udał się w pontyfikalnych szatach na przykościelny cmentarz, gdzie polecił rozkopać mogiłę zmarłego przed trzema laty rycerza. Dotknął go biskupim pastorałem dokonując cudu wskrzeszenia. Tak przywrócony do życia rycerz złożył świadectwo przed sądem, broniąc prawdomówności biskupa Stanisława.

*Król Bolesław Śmiały**Kościół w Piotrawinie*

Kościół pw. św. Michała na Skalce

Kościół pw. św. Michała na Skalce

Kościół pw. św. Michała na Skalce

Katedra na Wawelu

W 1079 roku doszło do konfliktu Biskupa Stanisława z królem. Powodem zatargu było niewłaściwe postępowanie króla wobec swoich poddanych, czemu stanowczo sprzeciwił się Biskup. Nie pomogły napomnienia ani kara ekskomuniki. Wszystko zmierzało do krwawego finału, który miał miejsce 11 kwietnia 1079 roku Biskup Stanisław opuścił dwór wawelski i schronił się w klasztorze na Skałce. Tutaj podczas sprawowania mszy św., został zamordowany przez króla. Po śmierci Biskupa, jego ciało poćwiartowano i porzucono nad brzegiem Wisły.

Wydarzeniu temu, jak mówią kronikarze, towarzyszył cud. Rozrzuconych członków pilnowały białe orły, a ciało zrosło się na nowo. Z czią przeniesiono je do kościoła św. Michała na Skałce i tam pochowano. Na wiadomość o zamordowaniu Biskupa Stanisława, cały naród stanął przeciwko królowi. Opuszczony przez wszystkich udał się na wygnanie na Węgry. Zmarł tam w zapomnieniu około 1081 roku.

W 1088 roku ciało Biskupa Stanisława przeniesiono w uroczystej procesji ze Skałki na Wawel i złożono w przygotowanym sarkofagu.

*Wnętrze Katedry wawelskiej**Ołtarz Narodowy św. Stanisława BM*

Od początku otoczono kultem grób Biskupa Stanisława, proszono o potrzebne łaski i doznawano licznych uzdrowień. Zaczęto też myśleć o procesie kanonizacyjnym, ale warunki polityczne, wewnętrzne i zewnętrzne, nie pozwoliły kontynuować tych planów. Dopiero księżna krakowska Kinga i jej mąż, książę Bolesław Wstydlivy, doprowadzili do zakończenia procesu. Wincenty z Kielczy, zebrawszy świadectwa o życiu Biskupa Stanisława od jego rodaków oraz zeznania osób, które otrzymały dar uzdrowienia przez wstawiennictwo zmarłego męczeńską śmiercią Biskupa, napisał tzw. *Żywot mniejszy* dla potrzeb procesu kanonizacyjnego. Do Rzymu udała się specjalna delegacja, która przedstawiła papieżowi Innocentemu IV dokumenty poświadczające świętość życia Stanisława ze Szczepanowa, biskupa krakowskiego. Po dalszych wnikliwych badaniach zakończono proces i nadeszła dla całego Kościoła w Polsce, dla rodaków Biskupa Stanisława, wielka i radosna chwila. 8 września 1253 roku Ojciec Święty Innocenty IV ogłosił świętym Stanisława Biskupa i Męczennika. Uroczystość ta miała miejsce w Asyżu, mieście świętego Franciszka. Podczas mszy świętej wniesiono do bazyliki sztandar z podobizną nowego Świętego – czego dotąd nie praktykowano. Papież ustalił, że 8 maja będzie dniem poświęconym świętemu Stanisławowi. Polska wyraziła swą radość z nowego orędownika u Boga, organizując wielkie uroczystości na krakowskich błoniach. Rok po kanonizacji, 8 maja 1254 roku, zebrali się książęta dzielnicowi, by uczestniczyć w święcie całego narodu i Kościoła w Polsce.

Święty Stanisław ze Szczepanowa stawał obok świętego Wojciecha, jako Patron odradzającej się Ojczyzny. Ojciec Święty Jan Paweł II ogłosił go patronem ładu moralnego.

Procesja z relikwiami św. Stanisława BM w Szczepanowie